

Prikaz špilje Tounjčice u prošlim stoljećima

VLADO BOŽIĆ

Malo je danas špilja u Hrvatskoj o kojima ima podataka tijekom više stoljeća. Jedna od rijetkih o kojoj ima lijepih prikaza unazad nekoliko stoljeća je špilja Tounjčica kod mjesta Tounja blizu Ogulina. Danas je ta špilja poznata gotovo svim generacijama speologa u Hrvatskoj jer se u njoj često održava speološka nastava (škole i tečajevi) i jer je pokraj nje u kamenolomu nedavno pronađena špilja, koja je dobila ime Špilja u kamenolomu Tounj, duga više od 8 km. U njoj je utvrđena hidrološka veza sa špiljom Tounjčicom, pa sada speolozi (ronjenjem) nastoje pronaći i speološku vezu (prolaz kojim može proći čovjek) između te dvije špilje, jer neprolazni dio za sada iznosi svega nekoliko stotina metara.

Najstariji podaci o špilji Tounjčici datiraju iz 1689. god. Te je godine Ivan Vajkard Valvazor (1641-1693), slovenski plemić, istraživač i znanstvenik, objavio svoje velebno djelo "Slava vojvodine Kranjske" ("Die Ehre des Herzoghtums Crain") i u njemu dao opširan opis hrvatskih krajeva koji su graničili s ondašnjom Slovenijom (Kranjskom). Tu je dao opis Vojne krajine sa svim njenim utvrdama. O gradu Tounju napisao je u 4. knjizi na str. 70 ovo (u slobodnom prijevodu autora):

"Tohuin /ili Thouin/
/slavenski Touuin/

Ova granična utvrda je u stvari veće selo ili trgovište, opasano bedemom i jednim visokim i jakim tornjem, izvan koje se nalazi mnogo malih kuća, a nedaleko protiču dvije rijeke, Tounjčica i Mrežnica (vidi sliku br. 424).

Kao zapovjednik vojske tu se nalazi gospodin Johan Georg Gusić, ujedno i zapovjednik Tounja, zajedno s grofom Rebrovićem i dva pratioca Johannesom Vlaikovićem i Pribanićem, te njihovim haramijama i značajnim brojem njemačkih vitezova, koji svoju plaću dobivaju kao i ostali opisani vojnici od Ljubljansko-Koruške uprave."

Iako se špilja u tekstu nigdje ne spominje, ona je lijepo nacrtana na spomenutoj slici (lijevi donji dio slike), odnosno nacrtan je zazidani ulaz u špilju. Na zidu se vide tri otvora, lijevi suhi, desni iz kojega istječe rječica Tounjčica i jedan otvor iznad ova dva. Od toga zida na ulazu u špilju danas više nema nikakvih tragova. Od ostalih detalja sa slike moguće je danas još naći ruševine mlina pokraj špilje i ostatke zidova utvrde Tounj, naročito jugoistočni dio bedema na kojem se

danas nalazi restoran Industrije kamena, i crkvice, posebnog jajolikog tlocrta, kojoj su prije desetak godina obnovljeni zidovi i krov, a u kojoj Industrija kamena danas ima skladište. Slika grada Tounja predstavlja najstariji do sada slikovni prikaz ulaza u jedan speološki objekt u Hrvatskoj.

Opis špilje Tounjčice, koji izvanredno dobro služi kao tumačenje Valvazorove slike, dao je nakon više od jednog stoljeća Senjanin Ivan Dominik Vukasović, po profesiji svećenik, kanonik senjske biskupije i župnik u Otočcu, a potkraj života i kantor zagrebačkog Kaptola i opat sv. Marije de Monostor. Kao župnik u Otočcu dobro je poznavao Liku i cijelu Vojnu krajinu, a kao rodoljub i jedan od malobrojnih tada pismenih ljudi u tom dijelu Hrvatske želio je svijetu prikazati svoju domovinu onako kako je ju on vidio. Dobro je poznavao povijest svoga kraja, društvene i političke prilike u zemlji, ali isto tako i zemljopis Vojne krajine. Svoje viđenje Vojne krajine napisao je 1777. god. pod naslovom "Opis karlo-

Slika ulaza u špilju Tounjčicu
Z. V. Valvasora iz 1689. godine

vačkog generalata u kraljevini Hrvatskoj", koje mu je štampano na njemačkom jeziku, goticom (Beschreibung des Karlstädter Generalats im Königreiche Kroatien) tek 1783. god. u Pressburgu (Požunu) u publikaciji Ungarisches Magazin, u 3. knjizi na str. 432-464.

O Tounju je (u prijevodu autora) napisao ovo: "Tounj je veliki stari dvorac koji se održao do danas. Ispod njega se vidi u velikoj stijeni jedna značajna špilja (poseban opis u prilogu)". Opis koji slijedi nije napisao sam Vukasović već neka nepoznata osoba, a Vukasović ga je preuzeo iz nekih novina u Trstu. Taj tekst glasi:

"Opis
Dvostruke špilje kod Tounja
u
Hrvatskoj

Na području Ogulinske pogranične konjičke regimente karlovačkog generalata, kod grada Tounja, koji je ujedno glavni kvartir, udaljen od Karlovca oko 10 sati na novoj Juzefinskoj cesti za Senj, nalazi se neobična špilja o kojoj želim pričati. Počem od Slovenije pa kroz cijelu Dalmaciju protežu se planine čija unutrašnjost nije poznata, pa je to razlog boravka ovdje radi upoznavanja s ovom Tounjskom špiljom.

Iz povijesti Mađarske i Dalmacije poznato je da je ova nesretna zemlja već više stotina godina poprište krvavih ratova, strašnih pustošenja i unutrašnjih nemira, a okolica Tounja, koja pripada jednoj od četiri karlovačke regimente, najviše je izložena svim grozotama rata. Sve je to utjecalo na raspoloženje stanovnika, jer, živeći stalno u susjedstvu s Turcima, i samo spominjanje njihova imena izražavalo je jezu. Jer, bila je to gomila navabljenih otpadnika raznih nacija, banda okorjelih zločinaca, okupljenih pod zaštitom muslimanske zastave da pljačka i sije smrt nad već osiromašenim i bespomoćnim stanovništvom, pustoši polja i čini neljudske grozote. Ni jedan stanovnik nije bio siguran u svom domu, morao je stalno živjeti u brizi i strahu, stalno se braniti od novih napada, znoj svoga opasnog rada prodati stranoj zemlji, gledati kako im žene strahuju a kćeri siluju i odvođe u ropstvo. Zbog tih razbojnika u graničnom području morao je poznavati svaku stazu i svaki puteljak u brdu i šumi ma kako velika bila. Bio je zato prisiljen potražiti utočište gdje bi mogao na sigurno smjestiti svoju skromnu imovinu, svoje najbliže; i priroda mu je ponudila tu špilju i primila ga unutra kao dobra majka u svoje krilo.

Brdo pod kojim se nalazi ta špilja prilično je veliko i nalazio se nasuprot utvrde Tounj. Špilja

ima dva odvojka, ali kao na dva kata, jedan iznad drugog, od kojih svaki ima svoj ulaz i prostire se prema unutra. Tu je jedan širok i povinut otvor koji kao da počiva na stupovima što ih je stvorila priroda. U ljetu iz špilje izvire potok bogat vodom, dug oko jedan sat, koliko je naime duga špilja kroz koju teče. Pred ulazom se nalazi ostatak jednog zida, debelog četiri stope, koji je zatvarao cijelu širinu i predstavljao nekada čvrsto uporište. Još je moguće vidjeti pojedine puškarnice i željezne šarnice na kojima su visjela vrata. Iznad ulaza nalaze se u stijeni izbušena udubljenja do kojih se moglo doći jedino iznutra i služila su kao stražarnice. Njih se jedva vidi jer je brdo za vrijeme pljački bilo pokriveno debelim slojem zelenog raslinja. Glavni kanal kojim se može ići jedan sat ima na kraju jednu prostoriju i još jedna velika vrata široka šest klafta i visoka pet. S obje strane pružaju se niski bočni kanali, od kojih jedan vodi do jednog proširenja u čijem se središtu nalazi malo jezero vrlo dobre vode u kojem ima i riba.

Iznad špilje, kako sam već rekao, nalazi se još jedna špilja velika gotovo kao i prva. Da bi došao u ovu treba ići oko sto koraka dalje i popeti se uzbrdo; unutra vode dva prolaza iskllesana u stijeni. Hodnici su slični kao i u donjoj špilji ali nema jezera.

Voda koja se stalno skuplja na stijenama kaplje dolje i tako godinama na isti način stvara neobične oblike na stijenama špilje.

Špilja unutra ipak nije naročito vlažna. Ljeti se tu osjeća osvježavajuća hladnoća a zimi ugodna toplina. Stijene su izgrađene od vapnenca s vidljivim slojevima.

Još u vrijeme kada je ova zemlja bila nesigurna od razbojnika koji su dolazili iz Bosne, stanovnici Tounja, da bi se zaštitili, sklanjali su se u ovu špilju i tu od drva sagradili pregrade kako bi im boravak ovdje bio što je moguće udobniji, jer tu su imali dovoljno mjesta da žive sa svojim obiteljima. Tako je iz te dvostruke špilje nastala podzemna građevina na četiri kata. U stijeni se još vide rupe u kojima su ležale debele grede. Ali osim njih i vanjskog zida kod ulaza sa svojim puškarnicama, i stepenica koje vode u gornju špilju, ne može se više vidjeti ništa što bi ukazivalo da su u vrijeme strašnih pustošenja ovdje nekad živjeli ljudi.

Konačno, pod moćnom zaštitom Austrije tu je uspostavljen mir i zavladao je sigurnost pa su ljudi izašli iz svog dobrovoljnog zarobljeništva i nakon kratkog vremena obradili i oplodili livade, polja i vinograde. Od tada ljudi više nisu trebali koristiti špilju. Potok koji teče kroz špilju svakog ljeta presuši i tada se može proći kroz cijelu špilju.

Ulaz u špilju Tounjčicu u sušnom razdoblju

Foto: V. Božić

Baš na početku Dugog hodnika u bočnoj stijeni nalazi se jedna izbočina koja zapne za oko dobrom promatraču svojim oblikom jer se razlikuje od ostalih stijena. O njoj stanovnici imaju svoju legendu. Na mjestu gdje strši ta stijena, kažu, nalazila se soba jedne djevojke koja je na Novu nedjelju (kod tih ljudi Nova nedjelja je bila iza Pokajanja) sjedila uz razboj i tkala, i zaboravila na nedjeljnu molitvu. Njezina majka, koja je došla s Kapele, silno se zbog toga razljutila i bacila na nju prokletstvo - da se pretvori u kamen, jer nije poštovala dan Božji i zaboravila slaviti ga. I u trenutku krv nesretne djevojke se ohladila i zajedno s razbojem pretvorila u kamen. Kad čovjek zna za ovu legendu može u toj stijeni naći neku sličnost, ali treba isto tako znati da se može i prevariti.

Još jedna značajna špilja nalazi se u Slunjskoj regimenti kod Klokočevice, duga dva sata, u kojoj se na udaljenosti od jednog sata nalazi vrsta kristala koju susjedni Turci rado kupuju iako skupo plaćaju."

U ovom djelu Vukasović spominje još nekoliko speleoloških objekata, kao npr. kod Smiljana i Gospića: "U Brusinu se nalaze ostaci jednoga starog dvorca. Nedaleko odavde, na jednoj padini brijega nalazi se špilja u kojoj su sagrađeni pre-

gradni zidovi i jedan balkon, što dokazuje da je ova špilja nekada bila nastanjena..." Opisujući Bunić kaže: "Nedaleko odavde prema Korjenu (vjerovatno prema Korenici - prim. autora) nalazi se špilja a u njoj u neprolaznoj stijeni razni ostaci starih zidova..." U Otočkoj regiji kod mjesta Vital spominje ponor rijeke Gacke i kaže da: "...dolje ima mjesta za čitav jedan grad... jer je tu nešto propalo u more."

Iz navedenih Vukasovićevih tekstova može se zaključiti da on sam nije ulazio u spomenute špilje već je samo za njih čuo i možda bio na njihovom ulazu, ali ih je kao značajnost toga kraja zapisao. Vrijednost njegova djela za speleologe upravo je u tome da je špilje i ponore uočio i kao geografske karakteristike kraja zabilježio. Iz teksta se također može zaključiti da je poznao djela svojih suvremenika Alberta Fortisa (*Put po Dalmaciji*, 1774) i Baltazara Hacqueta (*Orictographia Carniolica*, 1778).

Zanimljivo je još napomenuti da u publikaciji *Ungrisches Magazin* nigdje nije napisano ime Ivana Dominika Vukasovića, npr. uz tekst ili uvodnik. Da je taj tekst napisao baš on doznaje se neizravno.

Slijedeći tekst o špilji Tounjčici napisan je pedesetak godina nakon Vukasovićevo, a objavljen 1835. god. u Zagrebu. Naime, Karlovčanin Franjo Julije Fras (1784-1868) bio je učiteljski nadzornik svih škola Vojne krajine od 1825 do 1835. god. U tom je razdoblju stalno obilazio sve škole i usput bilježio sve o krajevima kojima je prolazio. Osim o školovanju stanovnika Vojne krajine Fras je htio saznati što više i o bivšem i sadašnjem životu ljudi koji tu žive, pa i o geografskim značajkama tih krajeva. Sam je obilazio što je bilo zanimljivo, pa i špilje. Iz njihovih opisa se vidi da je stvarno bio u njima - bio je prvi čovjek kojega znamo po imenu i prezimenu koji se u jednoj špilji služio ljestvama (krutom drvenim, dugim 6 m, u Barićevoj špilji kod Ličkog Petrovog sela) i dao realne opise njihove unutrašnjosti. Ukupno je spomenuo šezdesetak raznih speleoloških objekata u svom djelu "Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze mit..." objavljenom u Zagrebu 1835. god. Prevela ga je Zlata Derossi a objavila Biblioteka Ličke župe u Gospiću 1988. god. Na str. 212-213 dao je i opis grada Tounja i špilje Tounjčice. Evo što kaže:

"Ovdje, upravo ispod brda Krpelja, nalazi se grad Tounj koji je još prilično prikladan za stanovanje. Okružen je bedemom od 3 hvata visine a prema brdu Krpelju ima čvrst toranj visok otprilike 10 hvati. Ne zna se godina gradnje tog tornja i bedema, ali toliko se ipak zna da su ga sagradile oko 1480. tri obitelji: Juraić, Fumić i Rebrović, koje su prema pričanju prije stanovale u špilji gdje izlazi Tounjčica..

...Tounj je nekada tvorio 7. kapetanu, gdje su posadu sačinjavali Ivan Juraj Gušić kao kapetan, Rebrović kao zapovjednik grada (kaštelan), Ivan Vljaković i Pribanić kao vojvoda s nekoliko vojnika...

...Kod grada nalazi se špilja dugačka 30 hvati, široka 25, a visoka 5; nekada je bila zatvorena debelim zidom od 5 stopa. Kao što je već prije spomenuto, služila je obiteljima Juraić, Fumić i Rebrović - prije nego je grad sagrađen - kao zaklon

pred turskim upadima. Odmah do ulaza komad stijene prijete da će se svakog časa srušiti.

U špilji ima mjesta za 1 000 ljudi; ima podzemni prolaz kroz brdo Krpelj, koji izlazi kod Oštarija. U toj je špilji također malo jezero s ribama, do kojega se može doći samo kada je suho vrijeme..."

Koncem prošlog stoljeća špilju Tounjčicu posjetio je i veliki planinar i speleolog Dragutin Hirc, koji špilju zove Juraića pećina. U svom djelu Prirodni zemljopis Hrvatske, objavljenom 1905. god. u Zagrebu, na str. 694 zapisao je:

"Među obrambenim pećinama bijaše svakako prva J u r a i ć a p e ć i n a kod Tounja, na koju izbija rijeka Mrežnica. Vrata su joj 18,5 m široka, visoka 10 m, nu koliko je pećina duga ne mogu reći, jer mi je g. 1895. duboka voda zapriječila put.

Ogromna ova vrata bijahu posve zazidana - kako nam to prikazuje slika u Valvazorovu djelu "Die Ehre des Herzoghtums Crain" - kad je samo na jedan otvor udarala voda, nedaleko koje stajale mlin, te se mlinište vidi i danas. Poznato je, da su se u ovu pećinu zaklanjali žitelji Juraići, Fumići i Rebrovići, koji osnovaše poslije sadašnje mjesto Rebrović selo kod Tounja. Juraići bijehu plemići, a povelja izdana im g. 1639 čuva se i danas u župnom uredu.

Od zida našao sam samo jedan komad, a pomenute ga obitelji upotrebiše za zapadnu kulu tounjskog grada, koji podiгоše oko god. 1480. I danas se na stromoj litici, a nad Juraića pećinom koči grad Tounj, kraj kojeg juri željeznica na Rijeku..."

Prvo pravo speleološko istraživanje špilje Tounjčice obavio je zagrebački speleolog Josip Poljak 1935. god. a dalja istraživanja od 1956. pa do danas obavili su uglavnom članovi SO PD "Željezničar" iz Zagreba i o tim istraživanjima objavili više radova. Kao što je već napomenuto, istraživanja se provode još i danas, s novom opremom i novim metodama, posebno ronjenjem u jezeru na do sada poznatom "kraju" špilje (zaronjeno je do dubine od 41 m), i u bočnim, uskim, djelomično potopljenim kanalima.

SURVEYS OF THE CAVE TOUNJČICA DURING THE LAST CENTURIES

Summary

The cave Tounjčica near Tounj, not far from Ogulin is one of the rather rare caves in Croatia, about which numerous published materials have existed back through the last few centuries.

In the book "Die Ehre des Herzoghtums Crain" written by Slovenian explorer I. V. Valvazor in 1689, the cave was for the first time mentioned and, in fact, from that time dates the first drawing of the cave entrance.

The Bishop of Senj I. D. Vukasović in 1783 gave in journal "Ungarische Magazin" detailed description of the cave and completed the Valvazor.

Following that description F. J. Fras gave another one, in the book "Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze" 1835, which was translated in 1989.

In the 20th century descriptions of the cave have been given by D. Hirc 1905, J. Poljak in 1935, I. Posarić in 1961, and by autor of this text in 1985 and in 1989.

Those descriptions evidence of the cave as the place of residence of three families until 1480.

First the cave was used as shelter and the place of permanent residence and later on as the security shelter from Turkish army at Military Border.

Today, the cave which is few hundred meters long, is used for speleological education /schools and courses/ and also as the residence /speleological camp/ for speleologists while exploring the cave more than 8 kilometers long, nearby in quarry Tounj.

LITERATURA

Ivan Vajkard Valvazor, 1689: Die Ehre des Herzogthums Crain, Leibach-Nurnberg, knjiga 1, str. 554

Anonimus (Ivan Dominik Vukasović), 1783: Beschreibung des Karlstädter Generalats im Königsreiche Kroatien, Ungrisches Magazin, Pressburg (Požun), knjiga 3, str. 432-464

Franz Julius Fras, 1835: Vollständige Topographie der Karlstädter Militärgrenze..., Zagreb,

Dragutin Hirc, 1905: Prirodni zemljopis Hrvatske, Zagreb, str. 694

Josip Poljak, 1935: Pećine okolice Ogulina, Velike Paklenice i Zameta, Rasprave geološkog instituta kraljevine Jugoslavije, Beograd, str. 31-33

Ivica Posarić, 1961: Pećina Tounjčica, Speleolog, Zagreb, str. 10-13

Vlado Božić, 1985: Najstariji slikovni prikazi hrvatskih speleoloških objekata, Naše planine, Zagreb, br. 5-6, str. 93

Franjo Julije Fras, 1989: Cjelovita Topografija karlovačke Vojne krajine, Gospić, str. 212-213

Vlado Božić, 1989: Na speleološki izlet u Tounj, Bilogorski planinar, Koprivnica, br. 29, str. 15-20

O starim natpisima u Vlaškoj peći

VLADO BOŽIĆ

Stavljanje potpisa i natpisa po stijenama špilja danas smatramo nagrdivanjem i narušavanjem njihovog prirodnog ambijenta, međutim, ako su ti natpisi i potpisi stari, a pogotovo ako su stari više stoljeća, onda oni imaju povijesnu vrijednost i speolozi ih posebno proučavaju. Zbog toga je i špilja Vlaška peć prije nekoliko godina pobudila zanimanje speologa kada su saznali da u njoj ima nekih nepoznatih natpisa.

Špilja Vlaška peć nalazi se u Hrvatskom primorju oko 10 km sjeverno od Senja (oko 1 km sjeverno od autokampa Kozica), istočno od magistrale za Rijeku (oko 100 m), na nadmorskoj visini od oko 150 m, na južnom obronku male, strme, obrasle drage, kod koje magistrala pravi dvostruki zavoj i gdje se uz cestu (na istočnoj strani magistrale na dijelu stare ceste) nalazi spomenik palim borcima. Otvor špilje gleda na zapad i vidljiv je iz pučine, širok dvanaestak i visok petnaestak metara, urušen. Špilja se najprije proteže prema istoku tridesetak metara i blago se spušta, a onda prema sjeveru još šezdesetak metara i spušta se strmije. Širina špilje na kraju iznosi pedesetak metara, a visina 10-15 m. Zbog velikog otvora i pružanja prema sjeveru, sunce u podne dopire gotovo do polovine špilje, pa je ona zato

u cijelosti osvijetljena danjim svjetlom. Špilja je formirana u debelo uslojenim vapnencima jurske starosti. Speološki su je istraživali S. Vuksan 1909, M. Malez 1974. i speološki odsjek Planinarskog aktiva "Otočani" iz Novalje (Bruno Puharić).

Upravo zbog svog položaja špilja je odavno bila pogodna za kraći i duži boravak u njoj, i to kako životinjama tako i ljudima. U njoj su pronađene kosti špiljskog medveda, ali i dokazi boravka ljudi od neolita, brončanog i željeznog doba pa do današnjih dana.

U šumovitoj strmoj dragi južno od špilje danas se može naći medvjedeg izmeta, a u špilji mnoštvo tragova srna (otisaka nogu u blatu), gdje dolaze piti vodu iz malih lokvica. Oko gradine iznad špilje, na obroncima spomenute drage, a naročito na starom, sada zaraštenom putu od autokampa Kozice do gradine, može se naći vinova loza koja sada raste divlje (ali na njoj ima i plodova), što svjedoči da su se ovdje još prije nekoliko stoljeća nalazile obrađene površine (vinogradi i vrtovi).

O nalazima životinskih kostiju, keramici i artefaktima pisali su S. Vuksan 1909, J. Poljak 1924, M. Malez 1974, A. Glavičić 1969, P. Vranjican i S. Forenbaher 1983. i S. Forenbaher 1987. Svi autori